

GÜNTER GRASS OBRE LA CAIXA DE PANDORA DELS MORALISTES

Ricard Salvat

El 12 d'agost Günter Grass concedia una entrevista a Frank Schirrmacher i Hubert Spiegel titulada «Per què després de seixanta anys trenco el meu silenci».¹ La publicava el diari conservador *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. En aquesta llarguíssima xerrada Grass es referia a la seva autobiografia *Tot pelant la ceba*, que era a punt de publicar-se. En aquest llibre parla, per fi, del seu veritable passat. A les memòries ho explica i a l'esmentat interviu ho ratifica amb tota mena de detalls: que als disset anys havia militat a les files de la terrible Waffen SS, a la fi de la Segona Guerra Mundial.

Grass, amic de Willy Brandt, company de ruta del Partit Socialista Alemany, per a qui va fer propaganda directa l'any 1969, havia col·laborat amb els nazis. Ja la nit abans de publicar-se l'entrevista els periodistes de tot el món la van trobar penjada a Internet. Així el dia que es publicava en exclusiva al *Frankfurter* tots els diaris que compten varen reproduir-ne alguns fragments. L'escàndol es posava en marxa. L'escriptor, l'intel·lectual que s'havia convertit en la consciència moral d'Alemanya, era objecte d'una molt curiosa i inquietant persecució. Els criticats per ell al llarg de tants i tants anys podien venjar-se. I la venjança ha estat potser massa desmesurada. A Alemanya i arreu han sorgit un munt de moralistes, el primer dels quals Lech Walesa, premi Nobel de la Pau i president de Polònia durant els anys 1990 i 1995. El furor de Walesa, que té un passat tan i tan inquietant, va aixecar moltes reaccions en contra d'ell, la més important de les quals la del seu col·lega de Sindicat Solidarnosc Adam Michnik, que va sortir en defensa de Grass i va recordar que també Walesa «havia comès diverses errades de joventut». A més, va ironitzar dient que no sabia que el lluitador sindical tingués competències per jutjar una obra literària. Walesa volia que Grass renunciés al títol de ciutadà honorífic de la ciutat polonesa de Gdansk, la seva ciutat natal. Finalment, Walesa ha acabat dient que «perdona» Grass. Qui és ell per atorgar tants perdons? Les revistes *Stern* i *Der Spiegel* dedicaren la portadella a aquest assumpte. La de *Stern* era per a nosaltres la més agressiva: la cara de Grass, de perfil, enfrontada al perfil d'un dels soldats de la SS, fotografia estreta, suposem, d'un cartell de reclutament de l'època. *Der Spiegel* deia «El tocador de tambor: Confessions tardanes d'un apòstol de la Moral».²

Aquesta revista encara reblaria el clau i publicaria un article titulat «On Grass va convertir-se en nazi», una mena de reportatge dedicat a la ciutat on va néixer Grass.³

L'editorial de *Stern*, signat pel seu director en cap, duia aquest títol: «La merda arriba molt amunt». Citava unes paraules del mateix Grass, que estretes del seu context i posades com a títol de l'editorial quedaven excessives.

La revista *Focus* va ser molt més acurada en la seva visió del cas, i ho va presentar més

com un «Debat» que com una acusació. El director en cap Helmut Markwort va ser dur, però comprensiu. En el seu treball afirmava que ara es volia convertir Grass en un *Unperson*, en una no-persona.⁴ Nosaltres, si més no, era el primer cop que llegíem això, i ens preguntàrem «Fins on poden arribar aquests alemanys?» No oblidem que tots els fets que tant i tant han escandalitzat es produïren quan Grass encara no era major d'edat. Però, seguim.

Al cap de tres dies d'haver-se publicat les confessions, Grass va defensar-se dels seus molts detractors. Algun d'ells fins i tot demanava que retornés el premi Nobel.

Per sort, els grans intel·lectuals d'Alemanya com Martin Walser, Robert Schindel, Erich Loest, Hans Mommsen, Ulrich Wickert, Egon Bahr o Volker Schlöndorff l'han defensat. També autors com John Irving, Salman Rushdie, Mario Vargas Llosa i Jean Pierre Amette s'han posat al seu costat, com també Daniel Cohn-Bendit, un dels propagadors a França de les idees dels fets del Maig del 1968, moviment que París es va fer seu però que havia començat a Frankfurt i al Berlín Oest. Cohn-Bendit,⁵ nascut a la RFA, diputat europeu, ha recordat que Grass ha tingut a Alemanya el paper que va tenir Jean Paul Sartre a França, l'intel·lectual per excel·lència en el sentit més zolià de la paraula. La persona que per la seva autoritat i categoria és erigit en guia moral d'un poble i d'una època. «Sí, però un Sartre que hauria elegit les opcions de Camus, un demòcrata, un reformista», ha esmentat el portaveu d'aquells alemanys que volien mirar el seu passat a la cara. Cohn-Bendit explica el xoc sofert pels alemanys, perquè els seus connacionals estan acostumats a pensar per categories fixes, bons-dolents, nazis-antinazis, etc. L'exemple de Grass els obliga a pensar l'ésser humà en tota la seva complexitat, a integrar allò que deia Hannah Arendt, per a qui el valor moral d'un ésser humà s'explica per les circumstàncies, tant o més que per la seva personalitat, que encara no estava formada en aquella època.

És absurd encara avui en dia, després de Céline, d'Ezra Pound o a casa nostra de Josep Pla, de voler confondre sempre bona literatura amb bona moralitat. La mal entesa teoria tomista de la coincidència de Veritat amb Bondat i Bellesa ha fet molts estralls. Quan Laurent Joffrin preguntà a Cohn-Bendit si Grass havia de tornar el premi Nobel contestà «És ridícul! En aquest cas, García Márquez també hauria de fer-ho. Es tracta d'un premi Nobel de Literatura, no de santedat.»

La caixa de Pandora s'ha obert i n'han sortit tots els dimonis, totes les baixeses, totes les venjances i maldats, però també, com hem pogut veure, algunes actituds generoses i comprensives. A hores d'ara hi ha hagut tota mena de reaccions indirectes, com per exemple l'article admirable de Niall Ferguson, professor de Harvard, on diu que «cal entendre les experiències de Günter Grass en un context on la justícia militar alemanya executà dos-cents mil dels seus homes per desertar».⁶ Ferguson, amb una intel·ligència admirable relaciona el cas Grass amb el de Harry Farr, executat per haver seguit un comportament inadequat enfront l'enemic i per demostrar covardia durant la Primera Guerra Mundial.⁷ Ara ha estat rehabilitat pel ministre de Defensa Des Browne juntament amb més de tres-cents soldats executats.

Després de recordar que la Wehrmacht executà entre quinze mil i vint mil soldats per crims polítics o bé per deserció o desmoralització de l'exèrcit i d'afirmar que només en aquest context cal entendre l'experiència de Günter Grass en les Waffen SS afirmà «Quan el cridaren a files, al novembre del 1944, estava molt clar que Alemanya perdria la guerra i, a més, s'hauria bolcat en un darrer esforç a la desesperada per impedir que el país fos envaït per l'exèrcit Roig. Una de les mesures que varen prendre els màxims dirigents nazis per reforçar la moral feta malbé

del seu honor, fou la decisió de no restringir la pena de mort. En aquesta època els alemanys «normals» corrien gairebé el mateix perill que les minories ètniques que s'havien convertit en el principal objectiu dels nazis.

Vist retrospectivament, concedir el perdó a uns desertors de la Primera Guerra Mundial és un gest tan buit com condemnar uns reclutes de la Segona. Harry Farr i Günter Grass no foren més que dos petites peces de la monstruosa maquinària de picar carn de la guerra total. Per aquest motiu, la pregunta que els haurien de fer als veterans no és «Què vas fer a la guerra, papa?», sinó «Què et va fer la guerra?»⁸

Hi ha hagut, com passa amb totes les caixes de Pandora, coincidències, efectes i aspectes col·laterals, com l'exposició sobre l'obra d'Arno Breker (1900-1991), l'escultor predilecte de Hitler i amic d'Albert Speer, Jean Cocteau i Joachim Fest, que ha tingut lloc a la ciutat de Schwerin (Mecklenburg-Pomerània Occidental). Cent vint-i-cinc artistes i personalitats del món cultural s'hi oposaren, entre ells Klaus Staeck, president de la reputada Acadèmia de les Arts de Berlín. Breker era un escultor suficientment interessant i històricament significatiu. Per tant, calia exposar la seva obra o se l'havia de silenciar? Si no es va silenciar el treball cinematogràfic de Leni Riefenstahl, per què no es podia ensenyar el de Breker?

Encara hi ha hagut, a més del cas de l'esmentat Joachim Fest, l'aportació molt lateral però altament significativa de Johnatan Littell.

Joachim Fest, historiador i novel·lista, és autor d'un llibre de gran qualitat titulat *Hitler* (1973), obra de referència, i un altre sobre *Albert Speer* (1999). Fest, autor de referència, també va escriure *L'ensorrament* (el llibre que va inspirar la pel·lícula homònima), va morir el passat 11 de setembre, deu dies abans que es publicés la seva autobiografia titulada *Ich nicht* ('Jo no'). Havia intervingut en la «Querelle dels historiadors alemanys», car va publicar al *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, quan era director de la secció cultural, articles d'Ernst Nolte on s'afirmava que els camps de concentració nazis eren només una «resposta» als gulags estalinistes. En les seves memòries i en tots els articles defensava la teoria que sempre es podia dir «Jo no» a Hitler. Ell pertanyia a una certa burgesia berlinesa. És evident que en Fest fou molt valent, però cal recordar que Hitler mai no s'enfrontà als catòlics amb poder si no era absolutament necessari. L'obra *El representant*, de Rolf Hochhuth, que per cert ha pres partit en contra de Grass, podria ser un bon exemple de tot el que acabem d'afirmar.

Després s'ha produït la gran revelació de Jonhatan Littell, que viu a Barcelona, l'obra del qual *Les Bienveillantes* ha estat saludada per certa crítica de qualitat com una obra mestra.⁹ Els honors i la tragèdia de la guerra explicada per un component de la SS. Això ha fet possible que *Le Nouvel Observateur* publicés tot un llarg dossier sobre la SS. Aparentment no té una relació directa amb el cas Günter Grass però, després de tot el que hem ressenyat, el llibre adquireix una gran significació, acaba fent de teló de fons que dóna llum sobre el *Fall Grass* i obre la caixa de Pandora. És una actitud semblant al que ha passat amb la mostra Arno Breker, encara que a l'extrem ideològic oposat.

Encara hi ha hagut més testimonis sorprenents, com per exemple el de Goetz Loepelman, escriptor i director d'escena que viu a Espanya des del 1972. La seva aportació ha estat humil, des d'una carta al director. Ens hi explica que és berlinès i que és dos anys més jove que Grass. «Lo importante era la nueva escena, la guerra relámpago: Polonia vencida en dieciocho días;

Francia, el eterno enemigo, en cuarenta días. ¡Victoria, victoria! Jamás en la guerra se veía la foto de un soldado alemán muerto y mucho menos se contaba lo que estaba pasando en los campos de concentración con los rusos, judíos o polacos, pero veíamos, eso sí, columnas victoriosas de tropas y tanques avanzando y fuegos artificiales para un pueblo fascinado... A mí con catorce años también me obligaron a entrar en la SS por la fuerza, con regalos, con palizas, pero, y doy gracias a mi propio cerebro y corazón, pude escapar pasando los últimos meses de la guerra escondido en un zulo.»¹⁰

Edmund Zalenski, que va pertànyer a la Waffen SS, va servir a la mateixa unitat que Grass, la 10 Panzer Division Frundsberg (Georg Von), afirma no haver conegut Grass com a soldat, i hi aporta un detall fonamental: «"La División Frundsberg fue una de las pocas de las Waffen SS cuyo historial salió limpio en los juicios de Nuremberg. No le pudieron achacar nada", afirma Zalenski con orgullo. "Otras unidades debieron responder por matanzas como Oradour-sur-Glane Malmedy"».¹¹

Caldria que algun dels jurats del nostre premi d'Honor de les Lletres Catalanes considerés aquest aspecte, perquè no es torni a repetir un cas com el de Pla. S'ha dit que Grass ha fet aquestes declaracions precisament ara per promocionar el seu últim llibre que, ja d'entrada, el primer dia va vendre cent cinquanta mil exemplars. Per un costat se'l culpa per una decisió presa quan encara no era major d'edat, per l'altre, per aquesta confessió tan tardana i econòmicament molt interessada. Tothom creu que l'havia d'haver fet l'any 1959, quan va publicar la seva novel·la més emblemàtica, *El tambor de llauna*. És evident que la confessió arriba tard i que no ha quedat del tot ben assumida. Posats a acceptar l'errada, per què la vol justificar? Per exemple, quan va afirmar que es va inocular el virus de l'hepatitis per escapar del servei militar. És que tots els reclutes tenien accés als laboratoris? Hi ha hagut una carta a *Le Monde* que es veu que ningú no ha llegit però que ens resulta molt reveladora. Dues investigadors, ni més ni menys que de l'Institut Pasteur, Cecile Wandersman i Catherine Deseymard, pregunten com s'ho va fer això d'inocular-se «l'engrogiment» (*la jaunisse*). Afirmen que fins i tot avui, quan els virus de l'hepatitis han estat identificats, és molt difícil d'inocular la *jaunisse*. Entre altre coses perquè els temps d'incubació són força llargs. Si com deia molt bé Cohn-Bendit la confessió de Grass l'ha fet més humà, més pròxim a tots els que l'admirem, ara aquesta història de l'hepatitis ens el segueix mostrant encara molt més vulnerable, com qualsevol de nosaltres. Sembla un noi que posat finalment a declarar una malifeta encara busca petites justificacions.

Der Fall Grass ('El cas Grass') ha dut les coses tan i tan lluny que Daniel Vernet involucrava la situació internacional en el seu comentari de la notícia. Es produeix en un moment en què Alemanya es veu obligada a preguntar-se un cop més quina ha de ser la seva relació amb l'Estat jueu. «Les ombres del passat limiten el marge de maniobra de la política alemanya, seixanta anys després de la fi de la Segona Guerra Mundial», com va afirmar *Der Spiegel*. La qüestió que es plantejava és si els soldats alemanys podien anar al Líban o no per reforçar les tropes i haver-se de trobar amb soldats israelians. Les reticències de l'Estat hebreu li convenien en el fons, però Ehoud Olmert ha tornat a obrir la plaga quan va declarar que desitjava que la Bundeswehr fos present en les forces internacionals. Amb aquest cop mestre «Alemanya, faci el que faci, ja no serà mai més lliure en la seva política al Pròxim Orient i no ho serà fins tan de temps, fins que encara no haurà acabat amb el retorn dels foragitats».¹²

Johann Chapoutot, en un article excel·lent titulat «Deux destins allemands»,¹³ analitzava les contradiccions de la història i com un home de dretes va saber defugir de la SS i un d'esquerres, en canvi, hi va pertànyer. És la generació DCA, de la qual formen part Joseph Ratzinger, Hans Magnus Enzensberger i Martin Walser, entre d'altres. Recorda que mentre Grass animava l'esperit de Brecht i Thomas Mann, i denunciava el «catolicisme nauseabund» del canceller Adenauer, Fest prenia el te amb Albert Speer, de qui era gran amic, i contractava Nolte al FAZ. Tots dos publiquen les memòries al mateix temps. Malauradament, Fest ja ha mort. Cal recordar que Mateu (de l'Evangeli) deia: «Etiam si omnes non ego». A casa nostra n'hem llegit tres treballs lúcids i esplèndids, el de Marta Pessarodona,¹⁴ el d'Emili Teixidor¹⁵ i un editorial de l'*Avui*.¹⁶ Pessarodona recorda els casos de Heiner Müller i Christa Wolf, la seva excessiva relació amb la Stasi, la política secreta de la RDA. L'*Avui* unia el cas Grass amb el de Cela. Calia que algú ho recordés i a l'estranger no hem llegit que ningú en fes referència. També podríem recordar la recent prohibició d'una obra de Peter Handke a la Comédie Française.

L'actual Alemanya ha donat un tracte acceptable a aquestes actuacions tan terribles. Per què ara s'han acarnissat tant contra Grass? Teixidor escriu aquestes serenes paraules: «No podem deixar de preguntar-nos, què hauríem fet nosaltres en les mateixes circumstàncies? Hauríem estat capaços de prendre la decisió correcta i de mantenir-la fossin quines fossin les conseqüències? Dissent anys és una edat massa immadura per exigir responsabilitats de segons quines accions o, si s'accepta aquesta edat per anar a la guerra o entrar a treballar al taller, és perquè la llei i la societat suposen una certa maduresa al jove que s'apunta a l'exèrcit o a la fàbrica?»

Gairebé tothom ha oblidat que Günter Grass és també un autor de teatre. En el nostre llibre *El teatre contemporani* en parlàvem.¹⁷ Cal recordar que fou autor d'una mena de pamflet escrit contra Brecht, *Els plebeus assagen la rebel·lia*, on denunciava l'actitud de l'autor d'Augsburg en les vagues de Berlín Est del 1951. Brecht es parà al costat del govern de la RDA.

Penso que ara Grass hauria d'escriure una novella on expliqués els anys de violència interior en què ha viscut, el clima d'inquietud que devia sentir quan donava «llicions de moralitat» a tothom. Seria la seva novella més dolorosa però, tal vegada, també la de més veritat, la més important.

NOTES

1. GRASS, Günter: «Ich sas mitghed der Waffen-S.S.». *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. (12-08-06), p. 1. SCHIRRMACHER, Frank; SPIEGEL, Hubert. «Warum ich nach sechzig Jahren mein Schweigen breche». Íbidem, p. 33 i 35.
2. *Spiegel Der*. «Der Blechtrommler: Spätes Bekenntnis eines Moral-Apostels», inclou un llar treball de Dirk Kurbjuweit, Georg Bönish, Nikolaus von Festenberg, Axel Frohn, Volker Hage, Stefanie Helsper, Hans Michael Kloth, Matthias Matussek, Roland Nelles, Ralf Neukirch, Rina Repke, Elke Schmitter, Mathias Sreiber, Klaus Wiegreffe i Steffen Winter. «Fehlbar und verstrickt». *Der Spiegel*, n. 34 (21-08-2006), p. 46-67. WICKERT, Ulrich. «Es war mir immer präsent». P. 67 i 68.
3. OSTERKORN, Thomas. «Die Scheisse kommt hoch». *Stern*, n. 34 (17-08-2006), p. 3. La revista inclou

un article sense signar «Der Fall Günter Grass» (p. 30-37) i també SCHMITZ, Stefan i SCHÖNFELD, Gerda-Marie. «Er sagte, was gut und was böse ist-sein eigenes Grauen erschwieger», p. 38-44. Hi col·laboren Daniels Arne Kühn Alexander i Sacmidt Matthias. S'inclou també Stephan Maus. «Grass» Neues Buchjungchen mit SS-Runen am Kragen», p. 44.

4. MARKWORT, Helmut. «Dichtung Weltklasse, Wahrheit Kreisklasse». *Focus*, n. 34 (21-08-2006), p. 3. La revista inclou SATTLER, Stephan. «Debatte, Der Günter-Grass-Shock», p. 44-46. Entrevista signada *Focus* a Joachim i a Raddatz Fritz.

5. JOFFRIN, Laurent. «Après l'arreu de Günter Grass. Sa tache, c'est la lâcheté». Entrevista amb Daniel Cohn-Bendit. *Le Nouvel Observateur*, n. 2.181 (24-30 d'agost de 2006).

6. FERGUSON, Niall. «Cobardes y reclusas». *La Vanguardia*. (27-08-2006), p. 17.

7. Íbidem.

8. Íbidem.

9. GARCIN, Jérôme. «Littell est grand». *Le Nouvel Observateur*, n. 2181 (24-30 d'agost 2006), p. 48-51. Vegeu també: FERNANDEZ, Dominique. «Le roman fleuve de Jonathan Littell. Une nouveau *Guerre et Paix*», p. 51. La portadella de la revista està dedicada al llibre: «La France fait sa rentrée littéraire. Attention chef-d'oeuvre! Le premier roman de Jonathan Littell». Com es pot comprovar, és el mateix número on D. Cohn-Bendit i Michnik defensen Grass. *Le Nouvel Observateur* ha anat més enllà i ha publicat un monogràfic «Après le choc du livre de Jonathan Littell. Les S.S. Leur vraie histoire», n. 2.185 (21 al 27 de setembre de 2006).

10. LOEPELMAN, Götz. «Héroes solitarios». Carta al director. (12-09-2006), p. 14.

11. MORENO, Úrsula; MÜLLER, John. «Los compañeros de armas de Grass». *El Mundo* (Un Verano Extra). (15-08-06), p. 2.

12. VERNET, Daniel. «L'Allemagne et le retour du refoulé». *Le Monde*. (18-08-2006), p. 2.

13. CHAPOUTOT, Johann. «Deux destins allemands» a «Débats: l'affaire Günter Grass». *Le Monde*. (26-08-2006), p. 16.

14. PESSARRODONA, Marta. «Sortir de l'armari... nazi». *Avui*. [Barcelona] (30-08-2006).

15. TEIXIDOR, Emili. «Punts de llum». *Avui*. [Barcelona] (21-09-2006), p. 3.

16. «Grass i Cela, memòries en paral·lel». Editorial. *Avui*. [Barcelona] (18-08-2006).

17. «Günter Grass aporta al teatre, en canvi, una força visual i temàtica que, si bé no té la refinada concepció de Hildesheimer, produeix la impressió d'un fris grotesc, emparentat amb la pintura que preludeix l'expressionisme. A *Oncle, oncle (Onkel, Onkel)*, un xicot intenta fer diversos assassinats, però tots fracassen perquè no aconsegueix esporuguir ningú. A la fi, dos nens li robaran el revòlver i el mataran. Es fa evident, a través de l'obra d'aquests autors, malgrat que no rebin cap influència directa de Brecht, l'element dramàtic de la paràbola, que és essencial en el teatre brechtia. Per exemple, en *Els cuiners dolents (Die bösen Köche)*, que fa referència immediata a la Passió. Altres títols: *Trenta-dues dents (Zweiunddreissig Zähne)* i *Deu minuts encara fins a Búfalo (Noch zehn Minuten bis Buffalo)*.» Vegeu: SALVAT, Ricard. *El teatre contemporani, II. El teatre és una ètica. De Ionesco a Brecht*. Barcelona: Edicions 62, 1966, p. 57-58.